

מחשבת ישראל

לבתי ספר דתיים

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעה וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים, ובהם שבעה נושאים.
חלק ראשון	—	(18×2)	—	36	נקודות
חלק שני	—	(16×3)	—	48	נקודות
חלק שלישי	—	(16×1)	—	16	נקודות
סך הכול	—		—	100	נקודות
- עליך לענות על שלושה נושאים, על פי ההוראות בשאלון.
- ג. עליך לענות אך ורק על הפרקים שלמדת לקראת הבחינה החיצונית. אין לענות על שאלות בנושאים שלמדת בהערכה החלופית (30%).
- ד. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ה. הוראות מיוחדות: כתוב תשובות קצרות ובהירות. בסס את דבריך על המקורות שלמדת.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

הערה: סדר הנושאים בבחינה אינו זהה לסדר הפרקים בספר הלימוד.
שים לב לכותרות הנושאים בבחינה.

השאלות

חלק ראשון (36 נקודות)

בחלק זה ארבעה נושאים. עליך לבחור בנושא אחד שלמדת לקראת הבחינה החיצונית.
אין לבחור בנושא שלמדת בהערכה החלופית.
בנושא שבחרת ענה על שתי שאלות (לכל שאלה – 18 נקודות).

הנושא: אדם מחפש את עצמו

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 1-3.

1. א. הרב בר שאול, מצווה ולב

"החיים והמעשים מלמדים אותנו שישנם אנשי פנים ואנשי חוץ. וסימנים מובהקים לשני טיפוסים יסוד אלה".

- (1) כתוב שני מאפיינים של איש הפנים ומאפיין אחד של איש החוץ.
- (2) עם מי מ"טיפוסי היסוד" האלה אתה מזדהה יותר? נמק את תשובתך באמצעות דוגמה מחיי היום-יום.
(9 נקודות)

ב. רש"ר הירש, פירוש לספר בראשית

"אלוקי נשמה שנתת בי טהורה היא..."

- (1) מה למד הרש"ר הירש מתפילה זו על מצבו הרוחני של האדם ועל היכולת שלו להגיע לייעודו?
- (2) כיצד הוכיח הרש"ר הירש את שיטתו באמצעות דמויות מן התנ"ך?
(9 נקודות)

2. א. הרב דסלר, מכתב מאליהו

"אם נהיה רק עומדים ומקבלים טובתו, ומבקשים עוד ועוד – 'הב הב' – הלא אנו הולכים ונדבקים בנטילה ואהבת עצמנו, שמוזה באה כפית טובה, וטמטום הלב נגד כל משג רוחני כמבאר לעיל. אם כן יופר חס ושלום כל התכלית כי איך נהנה מזיו שכנינו, שאינה אלא תענוג רוחני, ותלויה בהכרת חסדו יתברך הבלתי בעל תכלית – אם גלף ונתרחק מן החסד? כי לא יכיר החסד אלא מי שיש בו חסד; כמו שנראה פאשר נתבונן במי ששקוע בנטילה, שאם הוא רואה אחרים עושים חסד, אינו מאמין כלל שכך הוא, אלא עושה חשבונות ואמדנות, 'מה הם רוצים להשיג על ידי חסדם?'"

- (1) על פי הקטע, הסבר את הקשר בין עשיית חסד שעושה האדם ובין קרבה לה' והנאה מזיו שכינתו.
- (2) בקטע זה הרב דסלר מתאר את תגובתו של אדם השקוע בנטילה שרואה אחרים עושים חסד.
על פי הרב דסלר, מהי התגובה של אדם זה, ומהי הסיבה לתגובה זו?
(9 נקודות)

ב. הרמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

- בנוגע לתכלית העולם והאדם, הרמב"ם מזכיר את הפריטים האלה: נמלים, מסור, עצים, עשבים, מחט, מחצבים.
- (1) על פי דברי הרמב"ם, מנין את הפריטים האלה לשתי קבוצות, וכתוב מה מאפיין כל קבוצה.
 - (2) מהי התכלית המשותפת של כל הפריטים שהזכיר הרמב"ם?
(9 נקודות)

3. א. מהר"ל, תפארת ישראל

המהר"ל כתב כי האדם עלול לטעות ולחשוב "כי יש לו מעלתו האחרונה בפועל, ויחשוב בנפשו: שלום יהיה לי".

(1) הסבר מהי הטעות של אדם זה.

(2) מהי הסכנה הטמונה בטעות זו?

(9 נקודות)

ב. הרמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה; רמח"ל, מסילת ישרים; הראי"ה קוק, מוסר אבין

בפרק "האדם מחפש את עצמו" הובאו כמה גישות בנוגע לשאלת משמעות החיים, ובהן גישתו של הרמב"ם,

גישתו של הרמח"ל וגישתו של הרב קוק.

בחר ב**שתיים** מן הגישות של הוגים אלה, והסבר כל אחת מהן בקצרה. (9 נקודות)

הנושא: אמונה ומידות

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 4-6.

4. א. הרמב"ם, שמונה פרקים

בנוגע לפעולות האדם ולפעולות בעלי החיים כתב הרמב"ם: "אין להם עניין שיקבצם אלא בשיתוף השם בלבד".

(1) הסבר את דברי הרמב"ם. בתשובתך התייחס לביטוי "שיתוף השם".

(2) כדי להבהיר את טענתו בעניין זה, כתב הרמב"ם משל העוסק באור. כתוב את המשל, והסבר את הנמשל. (10 נקודות)

ב. פרופ' אהרון קציר, בכור המהפכה המדעית

"כשמִּהְנִיחַ נמלים לבנות נתקלות במסעותיהן במכשולי אש, מטילות עצמן רבבות נמלים אל תוך הלהבות ומכבות אותן בגופן כדי לפרוץ דרך למחנה כולו".

לדעתך, האם על פי פרופ' קציר פעולה של אדם הנכנס לתוך בית שעולה באש כדי להציל את האנשים שבתוכו דומה לפעולה זו של הנמלים? נמק את תשובתך. (8 נקודות)

5. א. אורחות צדיקים, שער הגאווה

(1) באורחות צדיקים מתואר מפגש בין אחד מן החסידים ובין חיילים שחזרו לאחר ניצחון במלחמה.

"אמר להם: שבתם מן המלחמה הקטנה ועדיין אתם עתידים למלחמה הגדולה".

כתוב מהי המלחמה הגדולה, והסבר מדוע היא נקראת כך.

(2) "הגאווה במעלת החוכמה היא משובחת". הסבר מדוע. (9 נקודות)

ב. הנצי"ב מוולוז'ין, העמק דבר

(1) מדוע ספר בראשית נקרא "ספר הישר"?

(2) על פי הנצי"ב מוולוז'ין, הסבר מיהו צדיק שאינו ישר, וכתוב למה גרמו צדיקים מסוג זה. (9 נקודות)

6. א. הרב פינקל, אור הצפון: הרב הורביץ, מדרגת האדם

(1) "לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם" (משלי, ו', ו').

הסבר מה למד הרב פינקל מפסוק זה בנוגע לטבע האדם ולטבע בעלי החיים, והסבר כיצד הוא למד זאת.

(2) חכמים אמרו שעל האדם ללמוד מטבע הצבי (בעל הקרניים המפוצלות).

מה הסיק מכך הרב הורביץ על דרך ההתמודדות של האדם עם יצריו?

(12 נקודות)

ב. הרמב"ם, הלכות יסודי התורה

יש מצווה לאהוב את ה', ויש מצווה לירא ממנו.

על פי הרמב"ם, הסבר כיצד מקיימים את מצוות אהבת ה' באמצעות התבוננות בטבע הבריאה, והסבר כיצד

מקיימים את מצוות יראת ה' באמצעות התבוננות זו. (6 נקודות)

הנושא: אמונה בשעת משבר

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 7-9.

- 7. א.** תלמוד בבלי, מסכת ברכות; מלב"ם, פירוש לספר דברים
 "בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן קריאת שמע היה... היה מאריך ב'אחד' עד שיצאה נשמתו ב'אחד'".
 על פי פירוש המלב"ם לפסוק "שמע ישראל", מדוע לדעתך האריך רבי עקיבא באמירת המילה "אחד" לפני שיצאה נשמתו? (6 נקודות)
- ב.** הרב ישראל, פרקים במחשבת ישראל; רס"ג, הקדמה לאמונות ודעות
 תלמידה סיפרה למחנכת שלה בשיחה אישית שהיא הפסיקה להאמין במציאות ה' בעולם. בהמשך השיחה התברר שיש לה חבר וששמירת דיני הצניעות מכבידה עליה מאוד.
 (1) על פי הרב ישראל, האם ייתכן שיש קשר בין שני חלקי השיחה? נמק את תשובתך.
 (2) על פי רס"ג, כתוב שני גורמים נוספים לכפירה, והסבר כל אחד מהם.
 (12 נקודות)
- 8. א.** הרב סולוביצ'יק, קול זודי דופק
 לפניך קטע מתוך דברים שאמרה רונה רמון, אשתו של אילן רמון, אסטרונאוט ישראלי שנהרג בהתרסקות החללית "קולומביה", ואימו של אסף, טייס קרב שנהרג בהתרסקות מטוסו.
 "השאלה הכי קשה שעלתה מתוך האובדן הזה הייתה 'למה זה קרה לי? הבנתי שהשאלה למה סוּחפת אותי ביגון שאולה. הרי אין תשובה ולא תהיה, וגם אם תהיה תשובה, היא לא תִּנְחַם. אז אני מחליטה שאני הופכת את המילה ומתחילה לחשוב 'למה', מילה שיש בה כבר התפוננות למשהו, גם אם לא יודעים למה בדיוק".
 (מעובד על פי חגית רון רבינוביץ', 'רונה רמון מדברת על הכול'. ישראל היום, 18/01/2013)
- הרב סולוביצ'יק מבחין בין שני סוגי אנשים – איש הגורל ואיש הייעוד.
 איזו מן הדמויות האלה באה לידי ביטוי בדבריה של רונה רמון? נמק את תשובתך. (9 נקודות)
- ב.** רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן
 על פי רבי נחמן מברסלב, אדם יכול להגיע לשמחה ולתשובה אף על פי שהוא מלא בחטאים.
 הסבר את דבריו, וכתוב דוגמה לכך מחיי היום-יום. (9 נקודות)
- 9. א.** תלמוד בבלי, מסכת נידה
 יוסי היה בדרכו לתחנת האוטובוס כדי לנסוע לראיון עבודה, אך מכיון שבדרך הוא עזר לאישה להרים סלים כבדים, הוא החמיץ את האוטובוס ולא הגיע לראיון כלל. לאחר זמן מה התברר לו שאותו אוטובוס היה מעורב בתאונה קשה, ורבים מנוסעיו נפגעו.
 מה יוסי יכול ללמוד מדברי התלמוד במסכת נידה על המקרה שקרה לו? הסבר את תשובתך. (6 נקודות)
- ב.** הרמב"ם, מורה נבוכים
 (1) "עלה בדמיון ההמון כי הרעות בעולם יתר מן הטובות".
 על פי הרמב"ם, הסבר מדוע ההמון טועה.
 (2) הרמב"ם ממיין את הרעות הבאות על בני האדם לשלושה סוגים.
 ציין שניים מהם, וכתוב איזה משני הסוגים שצינת הוא הנפוץ יותר.
 (3) הסבר כיצד דברי הרמב"ם עשויים לסייע לאדם שאמונתו נחלשה בגלל דברים רעים שקרו לו.
 (12 נקודות)

הנושא: גאולה וימות המשיח

אם בחרת בנושא זה, ענה על שתיים מן השאלות 10-12.

10. א. הרב עוזיאל, הגיוני עוזיאל, הלאומיות ותעודתה

"גרועיים מהם אלה האומרים מתוך הכרה או מתוך לחץ כי מאז גלה ישראל מארצו והתפזר בארצות גלותו חזל מהיות לעם ולאום והנה הוא רק כת דתית, חבר אנשים בעלי אמונה ודת אחת... ואומרים: אם יש את לב היהודים כי תנתן להם הזכות להקרא בשם 'עם' אז צריכים הם להסיח דעתם מן הרעיון של תעודה רוחנית, ולהשתדל ככל יכלתם לרכש להם ארץ ולחיות ככל הגויים אשר על פני האדמה".

(1) בדברי הרב עוזיאל מובאת דעה שהיהודים בגלות הפסיקו להיות "עם".

הסבר דעה זו, וכתוב מה היהודים צריכים לעשות כדי לחזור להיות "עם", על פי דעה זו.

(2) הסבר את תשובתו של הרב עוזיאל על דברים אלה (התשובה לא נמצאת בקטע המצוטט).

(9 נקודות)

ב. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר שני

על פי דברי מלך כוזר ודברי החבר, כתוב שני טיעונים שהיית משתמש בהם כדי לשכנע את חברך שגר בחוץ לארץ לעלות ארצה. (9 נקודות)

11. א. תלמוד בבלי, מסכת כתובות

"ג' שבועות הללו למה? אחת שלא יעלו ישראל בחומה, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי".

(1) הסבר שתיים מן השבועות.

(2) הצג שתיים מדרכי ההתמודדות של הציונות הדתית עם שאלת שלוש השבועות בדורות האחרונים. בתשובתך

תוכל להתייחס לשבועה מסוימת או לכל השבועות.

(9 נקודות)

ב. הרב יואל טייטלבוים, יואל משה

(1) "אי אפשר שיהיו אלו שתי האמונות - אמונה במדינה זו ואמונה בתורתנו הקדושה - באדם אחד,

כי המה שני הפכים לגמרי, ואי אפשר שישתמשו בכתר אחד".

על פי האדמו"ר מסאטמר (הרב יואל טייטלבוים), מדוע יהודי המאמין בתורה אינו יכול להאמין במדינה?

(2) אילו הייתה המדינה מתנהלת אך ורק על פי ההלכה, האם היה האדמו"ר מסאטמר תומך במדינה?

נמק את תשובתך.

(9 נקודות)

12. א. הראי"ה קוק, אורות הקודש, חזון הגאולה

"ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כיסא ה' בעולם".

- (1) על פי הראי"ה קוק, מה צריכה להיות המטרה של מדינת ישראל?
 - (2) על פי הראי"ה קוק, האם ענייני החול של המדינה (למשל כלכלה ותחבורה) הם חלק מן הדרך להגשמת המטרה? נמק את תשובתך.
- (9 נקודות)

ב. הרב צבי יהודה קוק, לנתיבות ישראל; האדמו"ר מליובאוויטש (חב"ד), שיחות

"אבינו שבשמיים, צור ישראל וגואלו, ברך את מדינת ישראל, ראשית צמיחת גאולתנו".

(מתוך התפילה לשלום המדינה)

- (1) לאור דברי הרב צבי יהודה קוק, הסבר את הביטוי "ראשית צמיחת גאולתנו".
 - (2) האם היה האדמו"ר מליובאוויטש מסכים עם הגישה כי מדינת ישראל היא "ראשית צמיחת גאולתנו"? נמק את תשובתך.
- (9 נקודות)

חלק שני (48 נקודות)

עליך לענות על שלוש מן השאלות 13-16 (לכל שאלה – 16 נקודות).

הנושא: אני מאמין (נושא חובה)

13. א. ריה"ל, ספר הכוזרי, מאמר ראשון

על פי ריה"ל, כתוב שני הבדלים בין היווצרותה של הדת היהודית ובין ההיווצרות של שאר הדתות. (8 נקודות)

ב. הראי"ה קוק, אורות, למהלך האידאות בישראל

(1) על פי הראי"ה קוק, מדוע עם ישראל צריך מדינה? הסבר את תשובתך.

(2) לדעתך, האם מדינת ישראל כיום מגשימה את החזון של הראי"ה קוק? נמק את תשובתך באמצעות

דוגמה משלך.

(8 נקודות)

14. א. מדרש הגדול, בראשית, פרק י"ב

"... והיה משוטט בדעתו ואומר: 'עד מתי אנו משתחוין למעשה ידינו, אין ראוי לעבד ולהשתחוות אלא לארץ שהיא מוציאה פרות והיא מחיה אותנו'. כיון שראתה שהיא צריכה לגשמים ואלמלא שמים נפתחין ומורידין גשמים לא היתה מצמחת כלום, חזר ואמר: 'אין ראוי להשתחוות אלא לשמים'... והיה מצטער ואומר: 'אלמלא יש להן מנהיג מפני מה זה שוקע וזה עולה?'... כיון שראתה אותו בעל הבירה שהוא מצטער על כך, אמר לו: 'למה אתה מצטער? אני הוא בעל הבירה'."

על פי הקטע המצוטט לפניך, בזכות מה הגיע אברהם אבינו לידיעה שה' מנהיג את העולם? הסבר את תשובתך,

והוכח אותה באמצעות ציטוט מן הקטע. (8 נקודות)

ב. רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן

(1) על פי רבי נחמן מברסלב, מהי הדרך הנכונה להשגת התכלית והשלמות, ומהי הדרך השגויה? הסבר את תשובתך.

(2) עם איזו דרך אתה מזדהה? נמק את תשובתך.

(8 נקודות)

15. א. רבנו בחיי, הקדמה לחובות הלבבות

(1) "רחמנא ליבא בעי" – הסבר דברים אלה, וכתוב מה למד רבנו בחיי מדברים אלה.

(2) רבנו בחיי מוכיח על פי השכל שיש חובות הלבבות. כתוב הוכחה אחת.

(8 נקודות)

ב. הרב סולוביצ'יק, קול דודי דופק

"ייסורי איוב מצאו את תיקונם האמיתי בהיחלצו מן ההסגר שהיה נתון בו, וחמת אלוקים שככה. 'וה' שָׁב אֶת שְׁבוֹת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רָעָהוּ'."

(1) על פי הרב סולוביצ'יק, מה היה איוב צריך לתקן במידת החסד שלו בעקבות הייסורים שבאו עליו?

(2) ציין מהו המעשה שעשה איוב כדי לתקן את מידת החסד שלו. הסבר את תשובתך.

(8 נקודות)

16. א. רס"ג, הקדמה לאמונות ודעות

(1) תלמידת אולפנה שוחחה על ענייני אמונה עם בת דודתה שאינה מאמינה בה'. השיחות האלה גרמו לתלמידה ספקות באמונתה.

רס"ג מציין שתי סיבות לעיון בענייני אמונה.

לדעתך, איזו סיבה נוגעת למקרה המתואר לעיל? הסבר את תשובתך.

(2) כתוב את הסיבה האחרת של רס"ג לעיון בענייני אמונה.

(8 נקודות)

ב. הראי"ה קוק, אגרות הראי"ה

"שני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל".

(1) כתוב מה הם שני הדברים האלה, והסבר כל אחד מהם.

(2) חז"ל השתמשו בדימוי של חמור כדי לתאר את תקופת הגאולה ("חמורו של משיח").

על פי הראי"ה קוק, מהו הקשר בין הדימוי לחמור ובין שני הדברים שכתבת בתת-סעיף (1)?

(8 נקודות)

חלק שלישי (16 נקודות)

בחלק זה שני נושאים. עליך לבחור בנושא אחד שלמדת לקראת הבחינה החיצונית. אין לבחור בנושא שלמדת בהערכה החלופית. בנושא שבחרת עליך לענות על שאלה אחת.

הנושא: אמונה, תרבות ויצירה

אם בחרת בנושא זה, ענה על אחת מן השאלות 17-18.

17. א. הראי"ה קוק, אורות הקודש

"היצירה הרוחנית חופשית היא".

(1) על פי הראי"ה קוק, הסבר מהי "יצירה רוחנית חופשית".

(2) לפניך ציטוט מתוך דברים שאמר הסופר הרב חיים סבתו לרגל קבלת פרס ירושלים בשנת תשס"ז:

"מעיד אני לפניכם רבותי שספר זה, 'תיאום כוונות', מתמצית ליבי נכתב. מה שראיתי שרַיט שריטה בנפשי".

(בשבע, גליון 235, 22/3/2007)

לאור דברי הראי"ה קוק והרב סבתו, האם לדעתך הספר "תיאום כוונות" הוא יצירה חופשית?

הסבר את תשובתך.

(10 נקודות)

ב. הרב וינברג, שרידי אש

"ועל כן דת זו היא גם אוניברסלית וגם לאומית בעת ובעונה אחת".

על פי הרב וינברג, במה היהדות היא דת אוניברסלית (כללית), ובמה היא דת לאומית? (6 נקודות)

18. הראי"ה קוק, הקדמה לשיר השירים

א. "נפשות כאלה שיותר מרועה בעל לב רגש שאהב את בת כלבא שבוע היפה, לא יוכלו למצוא ברבי עקיבא...".

(1) הסבר את הציטוט שלפניך.

(2) למה ממשיל הראי"ה קוק את הנפשות האלה? הסבר את תשובתך.

(10 נקודות)

ב. על פי הראי"ה קוק, מה נפשות אלה חושבות על שיר השירים? (6 נקודות)

הנושא: החיים והמוות

אם בחרת בנושא זה, ענה על אחת מן השאלות 19-20.

19. ריה"ל, ספר הכוזרי

א. (1) "ובזה תדעו כי עניינכם נוהג לא לפי חוקי הטבע".

על פי ריה"ל, המציאות של עם ישראל בארץ-ישראל היא למעלה מן הטבע. הסבר את דבריו.

(2) לדעתך, האם גם ביום המציאות של עם ישראל בארץ-ישראל היא למעלה מן הטבע? הסבר והדגם את תשובתך. (8 נקודות)

ב. (1) על פי ריה"ל, מהו חוסר ההיגיון בהבטחת השכר על פי הדתות האחרות (האסלאם והנצרות)?

(2) על פי ריה"ל, מהו חוסר ההיגיון בתפיסת הפילוסופים בנוגע למה שקורה לאחר המוות? (8 נקודות)

20. א. רמח"ל, דרך ה'

(1) "אף על פי שאין אנו מרגישים לנשמה בגוף פעולה אחרת זולת (מלבד) החיות וההשכלה, הינה באמת יש בחוקה שתזכך עצם הגוף וחומרו ותעלהו עילוי אחר עילוי".

הסבר מה הם הדברים שאנחנו מרגישים בנוגע לנשמה שלנו.

(2) על פי רמח"ל, מה היה היחס שבין הגוף לנשמה אילו היה האדם הראשון בוחר בטוב ולא חוטא? (8 נקודות)

ב. הראי"ה קוק, אורות הקודש

(1) יש אנשים שלא רוצים לחשוב על הזקנה ואף מפחדים מתהליך ההזדקנות.

על פי הראי"ה קוק, הסבר מה גורם לפחד הזה.

(2) לאור דברי הראי"ה קוק, מה לדעתך אדם יכול לעשות כדי להתמודד עם הפחד מן ההזדקנות? (8 נקודות)

בהצלחה!